

Jonas Drungilas

Instytut Historii Litwy, Wilno

Szukając przodków. Poszukiwanie rodowodu przez podkomorzego żmudzkiego Jakuba Ignacego Nagórskiego w II połowie XVIII wieku*

Zarys treści

W artykule poddano analizie poszukiwania wiedzy o pochodzeniu rodziny (osiadłej w końcu XVI w. na Żmudzi), prowadzone w II połowie XVIII w. przez podkomorzego żmudzkiego Jakuba Ignacego Nagórskiego (†1799). W początkowej fazie poszukiwań przebadano niedługo wcześniej wydany herbarz Kaspra Niesieckiego. Następnie udało się odnaleźć kronikę rodzinną imienników z Polski (h. Leszczyc), z powiatu łęczyckiego, spisaną w połowie XVII w. – na początku XVIII w., która zachęciła do stworzenia podobnej kroniki dla osiadłej na Żmudzi rodziny Nagórskich (h. Pobóg). Ostatecznie ustalono, że na Żmudź Nagórscy przybyli z Polski, z powiatu łęczyckiego (choć realnego powiązania genealogicznego z rodziną zamieszkałą w Polsce nie odnaleziono), a protoplastą rodziny został zamieszkały w XVI w. w Polsce Jakub, ojciec Marcina (czyli pierwszej osoby, która przybyła na Żmudź). Taka „skombinowana” wersja rodowodu była dogodna dla Jakuba Ignacego Nagórskiego – inicjatora tych poszukiwań, który dzięki swemu statusowi oraz wyborowi protoplasty „uwiecznił” imię Jakuba w świadomości genealogicznej rodziny.

Abstract

The article gives an analysis of the search for the genesis of a family settled at the end of the sixteenth century in Samogitia, undertaken in the second half of the eighteenth century by the chamberlain (*podkomorzy*) of Samogitia Jakub Ignacy Nagórski (d. 1799). First, the armorial by Kasper Niesiecki, edited not long before, has been examined. Later, a chronicle of a family of the same name has been found, a family bearing the coat of arms *Leszczyc*, based in Poland, in the *Łęczyca* district. This chronicle, written down between the mid-seventeenth and early eighteenth century, became an incentive for the Nagórski family from Samogitia, bearing the *Pobóg* coat of arms, to create a similar chronicle of their own. Finally, it could be established that the Nagórski family came to Samogitia from Poland, from the *Łęczyca* district; although a real genealogical connection

* NARODOWY PROGRAM ROZWOJU HUMANISTYKI Praca naukowa finansowana w ramach uczestnictwa w międzynarodowym projekcie pt. „Od szlachty do ziemiaństwa. Geneza i trwanie na obszarach niejednorodności etnicznej dawnej Rzeczypospolitej” (program Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego RP pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2012–2015, grant nr 12H 11 0016 80).

with the Polish counterpart could not be made. The ancestor was to become Jakub, living in the sixteenth century in Poland, father of Marcin, the first family member who arrived in Samogitia. This 'combined' lineage was convenient for Jakub Ignacy Nagórski, the initiator of the search, who – thanks to his status and his choice of ancestor – 'immortalised' the name of Jakub in the family's genealogical consciousness.

Słowa kluczowe: Nagórscy, Jakub Ignacy Nagórski, Kasper Niesiecki, Żmudź, Polska, pochodzenie, genealogia, kronika rodzinna

Keywords: Nagórski family, Jakub Ignacy Nagórski, Kaspar Niesiecki, Samogitia, Poland, ancestry, genealogy, family chronicles

W I połowie XVIII w., kiedy to trwały walki pomiędzy stronnictwami „Familii” Czartoryskich i Potockich oraz Radziwiłłów, powoli zmieniała się elita władzy w różnych regionach Wielkiego Księstwa Litewskiego (dalej – WKL) i pojawiały się nowe „postaci” polityczne¹. Jedną z nich był Jakub Ignacy Nagórski (ok. 1734–1799), który wkrótce po elekcji nowego władcy – Stanisława Augusta Poniatowskiego, w 1765 r. został mianowany podkomorzym żmudzki. Nieco później został odznaczony Orderem św. Stanisława (w 1779 r.) i Orderem Orła Białego (w 1792 r.), co wyraźnie świadczyło o szczególnej przychylności władcy dla jego osoby². Posiadając tak wysoki status, Nagórski wprowadził swoją rodzinę w pierwsze szeregi elity władzy na Żmudzi. Dla takich świeżo awansowanych rodzin, dążących do umocnienia się na scenie politycznej, ich przeszłość, poszukiwanie co wybitniejszych przodków oraz eksponowanie tego w życiu publicznym szlachty było niezmiernie ważne, nie tylko dla podniesienia prestiżu rodziny, ale również w działalności politycznej.

W tym przypadku zachowane oraz rozproszone po różnych zasobach litewskich³ rozmaitego typu dokumenty genealogiczne rodziny Nagórskich, osiadłej na Żmudzi, a pochodzącej z Polski, dają możliwość spojrzenia na „kuchnię” poszukiwań wiedzy o pochodzeniu rodziny prowadzonych przez ówczesnego podkomorzego żmudzkiego. Takie badania pozwalają ponadto bardziej szczegółowo przedstawić kształtowanie się świadomości genealogicznej jednej rodziny. Warto zaznaczyć, że historiografię dotyczącą genealogii rodów WKL powoli wzbogacają

¹ Szerzej o tych stronnictwach oraz ich walkach zob. A. Мацук, *Барацьба магнацкіх групавак у БКЛ (1717–1763 гг.)*, Мінск 2010; K. Kuras, *Współpracownicy i klienci Augusta A. Czartoryskiego w czasach saskich*, Kraków 2010.

² J. Drungilas, *Jokūbo Ignato Nagurskio gyvenimo ir veiklos bruožai*, „Lietuvos dailės muziejaus metraštis” 2005 [2007], t. 10, nr 2, s. 143–151.

³ Najwięcej materiału dotyczącego rodziny Nagórskich znajduje się w: B. Mażwida, F 92 [Dział rodziny Nagórskich] – materiał dotąd nieuporządkowany; Muzeum w Szawlach (Šiaulių „Aušros” muziejus [dalej: ŠAM]); AHP, F 1281 [Dział rodziny Gorskich]; B. Wróblewskich, Dział Rękopisów (Rankraščių skyrius [dalej: RS]), F 37 [Kolekcja dworów żmudzkich], również w innych miejscach, jednak w znacznie mniejszej liczbie.

prace poświęcone świadomości genealogicznej szlachty⁴. Jednakże, badania dotyczące pojedynczego przypadku, tzn. konstruowania świadomości genealogicznej konkretnego członka rodziny czy określonego jej pokolenia, mają pewną przewagę – pozwalają przeanalizować ten proces bardziej szczegółowo. Ponadto, w takim przypadku źródła genealogiczne (np. drzewa genealogiczne, rejestry dokumentów itp.) nie są postrzegane jako wynik poszukiwań, ale koncentruje się uwagę na całości takiej dokumentacji, którą ocenia się z perspektywy dłuższego procesu.

Celem niniejszego studium jest – w oparciu o dokumenty genealogiczne awansowanej w Księstwie Żmudzkiem rodziny Nagórskich – próba zrekonstruowania procesu poszukiwań swego rodowodu, które w II połowie XVIII w. prowadził Jakub Ignacy Nagórski: przeanalizowanie źródeł, przebiegu poszukiwań oraz ocena ich wyników.

Awans społeczny Nagórskich. Inicjator poszukiwania rodowodu – podkomorzy żmudzki Jakub Ignacy Nagórski

Historia rodziny Nagórskich na Żmudzi⁵ rozpoczyna się od Marcina (2), syna Jakuba (1), który to Marcin po raz pierwszy wymieniony jest w dokumencie z 1594 r.⁶ Dalszy skrawek historii tej rodziny można określić jako „ciche” zlanie się z miejscową szlachtą; w tym okresie Nagórscy spokrewnili się z drobnymi rodzinami szlacheckimi – Bogdanowiczami, Montrymowiczami, Krzyżewiczami, Rymgajłami i in., oraz dysponowali niedużymi dworami na Żmudzi⁷. A więc większe zmiany w rodzinie wówczas nie następowały.

⁴ Np.: A. Railaitė-Bardė, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kilmingųjų genealoginė savimonė ir jos atspindžiai heraldikoje XVI–XVIII a.*, [dysert. dokt.], Vilnius 2013; R. Petrauskas, *Atrandant protėvius: genealoginio mąstymo prielaidos ir užuomazgos Lietuvoje XIV–XVI a. viduryje*, w: *Ministri historiae. Pagalbiniai istorijos mokslai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės tyrimuose. Mokslinių straipsnių rinkinys, skirtas dr. Edmundo Antano Rimšos 65-mečio sukakčiai*, red. Z. Kiaupa, J. Sarcevičienė, Vilnius 2013, s. 45–65; M. Antoniewicz, *Protoplaści książąt Radziwiłłów. Dzieje mitu i meandry historiografii*, Warszawa 2011.

⁵ Warto zaznaczyć, że osiadła na Żmudzi rodzina Nagórskich dotychczas nie doczekała się odpowiednio opracowanej genealogii, obecnie niektóre gałęzie tej rodziny są znane lepiej, a inne mylone. Ilustracją są tu także przeprowadzone przez G. Błaszczuka najnowsze badania nad historią tej rodziny, zob. *idem*, *Herbarz szlachty żmudzkiej*, t. 4, Warszawa 2015, s. 269–276.

⁶ B. Wróblewskich, RS, F 37–7418, k. 10r–v, 12v; B. Mażwida, F 92–3921, k. 1; R.R. Trimonienė, *Nagurskių giminės istorija*, „Kurtuva: Kurtuvėnų regioninio parko metraštis” 2002–2005 [2006], nr 8: *Nagurskiai. Garsios bajorų giminės istorija ir palikimas*, s. 6–8.

⁷ W 1667 r. Nagórscy władali dziesięcioma dymami: jednym w Rutuliszkach, trzema w Dziuginianach, sześcioma w Gotowziach i okolicy Rejtach (AHP, SA 3708, k. 131, 155, 181v), a w 1690 r. – pięcioma dymami: dwoma w Berkinianach, jednym w Dziuginianach i jednym w Jawszajczach

Pozycja rodziny znacząco się zmieniła w końcu XVII w., gdy do walk pomiędzy stronnictwami możnowładców WKL włączyli się przedstawiciele czwartego pokolenia z dwóch gałęzi Nagórskich, uzyskując z tego powodu różne urzędy lokalnego szczebla. I tak oto, przedstawiciele jednej gałęzi – synowie Kazimierza (4.1), objęli następujące urzędy: Gabriel (5.2) został podstolim nowogródzkim, a Samuel (5.3) (†1709/1711) – łowczym żmudzkiem⁸. Równolegle urzędy otrzymali i przedstawiciele innej gałęzi, synowie Jana (4.8): Mikołaj (5.10) został dworzaninem królewskim, a jego brat Jerzy Hieronim (5.12) (†1755) – strażnikiem połockim⁹. Jednak najważniejsza rola w tym pokoleniu przypadła trzeciemu synowi Jana – Franciszkowi Władysławowi (5.8), który – wykorzystując różne kontakty, a później współpracując z wpływową rodziną Czartoryskich – zrobił szybką karierę, z biegiem czasu wspinając się po szczeblach drabiny urzędniczej. Na początku został ciwunem Małych Dyrwian (1710–1739), nieco później – sędzią grodzkim żmudzkiem (1711–1715) oraz podstarostą (1715–1725), w końcu – podsędkiem ziemskim żmudzkiem (1724–1751)¹⁰. Wszystkie włożone przez F.W. Nagórskiego wysiłki i starania scharakteryzowano w – rzadko spotykanej w zapisie ostatniej woli – szczerej frazie: „że fortuna wyrażona, leżąca i sumowna, nie jest mnie podsędkowi Księstwa Żmudzkiego ni po ojcu, ni po dziadzie, ani przez żadną successją dostała, lecz z jedynej Boskiej łaski i z mojego krwawego wiek cały mazolu, starania, cum invidia multorum, nadana, udzielona od Boga samego [...]”¹¹. Znaczenie tej osoby dla utwierdzenia pozycji Nagórskich na Żmudzi docenili inni członkowie rodziny, o czym częściowo świadczy popularność imienia Franciszek, które w piątym i szóstym pokoleniu nadano aż czterem osobom (zob. aneks – tablicę genealogiczną).

Później nagromadzony przez to pokolenie kapitał społeczny jeszcze lepiej wykorzystali potomkowie. Jeden z nich, Franciszek (6.16), został sędzią grodzkim repartycji telszewskiej (1766–1768), Józef (6.1) (†1768), syn Gabriela – skarbnikiem żmudzkiem, synowie Jerzego Hieronima (5.12): Bonifacy Dominik (6.18) – dworzaninem skarbu WKL, Józef (6.20) – sędzią ziemskim repartycji telszewskiej (1770–1784). Największe awanse urzędnicze są zauważalne wśród synów wspomnianego Franciszka Władysława (5.8): Wawrzyniec (6.4) został

(*Metryka Litewska. Rejestry podymnego Wielkiego Księstwa Litewskiego. Księstwo Żmudzkie 1690 r.*, oprac. G. Błaszczyk, Warszawa 2009, s. 157, 159, 177).

⁸ Zob. opublikowaną kronikę rodziny Nagórskich, spisaną w II połowie XVIII w.: J. Drungilas, *Pamirštos kilmės labirintuose: Nagurskių giminės atvejis XVIII a. antrojoje pusėje*, w: *XVIII amžiaus studijos*, t. 2, red. R. Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius 2015, aneks 1, s. 241.

⁹ Testament J.H. Nagórskiego, wypis z ksiąg grodzkich żmudzkich, 4 IV 1755, B. Mażwida, F 92–1039, k. 1–3; zob. J. Drungilas, *Pamirštos kilmės labirintuose...*, s. 241.

¹⁰ *Urzednicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. 3: *Księstwo Żmudzkie XIV–XVIII wiek*, red. A. Rachuba, Warszawa 2015 [dalej: UrzWKsL, t. 3], s. 97, 223, 227, 236; nr 234, 1001, 1037, 1098.

¹¹ Testament F.W. Nagórskiego, 30 VI 1746, B. Mażwida, F 92–3579, k. 7.

sędzią grodzkim żmudzkiem (1747–1754), a Jakub Ignacy (6.7) – podkomorzym żmudzkiem (1765–1798)¹². Podsumowując, można powiedzieć, że administrowanie przez członków rodziny różnymi ciwuństwami i starostwami oraz częste ich „manewrowanie” pomiędzy urzędami sądów grodzkich i ziemskich świadczy o wzroście wpływów Nagórskich.

Inicjatorem poszukiwania rodowodu rodziny był ówczesny podkomorzy żmudzki Jakub Ignacy Nagórski. Wypada przytoczyć argumenty przemawiające za jego zaangażowaniem w owe poszukiwania. Po pierwsze, 19 stycznia 1779 r. Jakubowi został nadany Order św. Stanisława¹³. Przyszły kawaler tego orderu zobowiązany był udowodnić szlacheckie pochodzenie poprzez podanie czterech herbów ze strony ojca oraz tyle samo ze strony matki¹⁴. Oznacza to, że dla podkomorzego żmudzkiego poszukiwanie rodowodu było sprawą jak najbardziej aktualną, a zachęcała do tego wyraźna motywacja. Po drugie, w tym czasie był on jednym z najbogatszych właścicieli dóbr ziemskich na Żmudzi, władał 810 dymami (domostwami chłopskimi)¹⁵. Ten potencjał ekonomiczny niewątpliwie dostarczał stabilnych i licznych dochodów, które były ważnym źródłem finansowym, pozwalającym Jakubowi na wynajęcie osób do przepatrzenia dokumentów zgromadzonych w archiwum rodzinnym, pozyskania wiedzy o pochodzeniu rodziny w innych zasobach itp. Po trzecie, piastował on najwyższy urząd w całej rodzinie – podkomorzego żmudzkiego. Oprócz tego, jego status uwiecznił używany

¹² AHP, F 1135, op. 6, rkps 218, k. 76; UrzWKsL, t. 3, s. 220, 237, 240, 250, 258; nr 986, 1102, 1115, 1156, 1213, 1215.

¹³ W niedawno opublikowanym artykule, w którym wymieniono wszystkich kawalerów Orderu św. Stanisława z WKŁ, E. Gudas, opierając się na źródłach dziewiętnastowiecznych, przy Nagórskim zamieścił mylne dane: błędne imię, daty urodzenia, śmierci i otrzymania orderu (zob. *idem*, *Šv. Stanislovo ordinas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje: kavaleriai ir jų dokumentai*, w: *Praemiando incitat. Šventojo Stanislovo ordinas: skirta 250-osioms Šventojo Stanislovo ordino įsteigimo metinėms (1765–2015): tarptautinės parodos katalogas 2016 m. vasario 15 – gegužės 8 d.*, red. V. Dolinskas, E. Gudas, G. Skujutė, Vilnius 2016, s. 150). Tymczasem źródła pochodzące z zachowanego archiwum rodziny Nagórskich wykazują, że podkomorzy żmudzki Jakub Ignacy Nagórski otrzymał Order św. Stanisława 19 stycznia 1779 r. (zob. B. Mażwida, F 92–3921, k. 2; szerzej: J. Drungilas, *Jokūbo Ignoto Nagurskio gyvenimo...*, s. 146).

¹⁴ „Na urodzenie szlachetne kawalerów tak z Korony, jako z Litwy pilny wzgląd i baczenie damy, dla czego żadnego orderem tym ozdobić nie chcemy, któryby wprzód wywodu szlachectwa swego czterema herbami z strony ojca, i czterma herbami z strony matki przed jednym z pieczętarzów naszych koronnych, lub W.X. Litewskiego, nie uczynił, i o takowym uczynionym wywodzie świadectwa w pełnej dokładności, to jest, przez tegoż pieczętarza, któryby dokumenta wywodu widział, przed nami nie pokazał, albo kiedy nam się tak zdawać będzie listu pozwalającego uczynienia tego w dalszym czasie od nas nie otrzymał”, S. Łoza, *Kawalerowie Orderu Świętego Stanisława 1765–1813*, Warszawa 1925, s. 10.

¹⁵ J.I. Nagórski posiadał dymy w: Korcianach – 374, Kurtowianach – 101, Dyrwianach i Pożyźmie – 98, Ukropiskach – 81, Ławkowie i Szowkotach – 56, oraz w starostwach w: Powentach – 72, Ginteniach – 28, zob. L. Truska, *XVIII a. pabaigos Lietuvos bajorija (skaičius ir sudėtis)*, „Lietuvos istorijos metraštis” 1992 [1994], s. 22.

przez niego tytuł hrabiowski – „Jakub Ignacy, hrabia na Wielkich i Małych Korcianach”¹⁶.

Wszystkie wymienione czynniki były wyraźnymi i konkretnymi bodźcami, które zachęciły Jakuba Ignacego Nagórskiego do podjęcia poszukiwań rodowodu, o czym świadczy zachowany w archiwum rodzinnym materiał genealogiczny, który zostanie omówiony poniżej.

Poszukiwanie informacji w źródłach

Herbarz Kaspra Niesieckiego

Ars memorandi – po tym, jak w latach 1728–1743 ukazał się czterotomowy herbarz opracowany przez jezuitę Kaspra Niesieckiego¹⁷, motto to prawdopodobnie przyświecało każdemu szlachcicowi zainteresowanemu życiem kulturalnym. Herbarz ten nie tylko przewyższył, zarówno pod względem objętości, jak i jakości, dotychczasowe herbarze B. Paprockiego, Sz. Okolskiego, W. Wijuka Kojalowicza i in., ale został również uzupełniony o nowe dane, pochodzące z różnorodnych źródeł¹⁸. Było to wówczas najobszerniejsze oraz najbardziej wyczerpujące zestawienie genealogii oraz herbów szlacheckich, w którym niemal każdy szlachcic Rzeczypospolitej Obojga Narodów mógł odnaleźć należycie usystematyzowane informacje dotyczące swojej czy innej rodziny¹⁹.

Wśród zachowanych i rozproszonych w różnych miejscach dokumentów, związanych z prowadzonymi przez Nagórskich poszukiwaniami rodowodu, przetrwały dwie niewielkie kartki o identycznej treści, które dowodzą, że również przedstawiciele tej rodziny szukali informacji we wspomnianym herbarzu. Znajdujący się na tych karteczkach tekst pokazuje, że z herbarza K. Niesieckiego wzięto informacje dotyczące dwóch rodzin Nagórskich posługujących się herbami Ostoja i Leszczyc. Skróty użyte w odpisanych tekstach, pisownia nazw miejscowości

¹⁶ B. Wróblewskich, RS, F 90–219, k. 1; list starosty wiekszniańskiego A. Gorskiego do J.I. Nagórskiego, Wieksznie, 23 X 1778, AHP, F 1281, op. 1, rkps 122, k. 27; J. Drungilas, *Jokūbo Ignoto Nagurskio gyvenimo...*, s. 146.

¹⁷ K. Niesiecki, *Korona polska przy złotey wolności starożytnemi rycerstwa polskiego y Wielkiego Xięstwa Litewskiego kleynotami, naywyższemi honorami, heroicznym męstwem, y odwagą, wytworną nauką, a naypierwey cnotą, pobożnością y świątobliwością ozdobiona. Potomnym zaś wiekom na zaszczyt y nieśmiertelną sławę pamiętnych w tey oyczyźnie synów, podana*, t. 1–4, Lwów 1728–1743.

¹⁸ Szerzej o wykorzystanych przez K. Niesieckiego źródłach oraz znaczeniu jego herbarza zob. I.M. Dacka, „*Korona polska*” Kaspara Niesieckiego. *Pomnik staropolskiego piśmiennictwa heraldycznego*, Warszawa 2004.

¹⁹ Nawet tak sławne rodziny żmudzkie jak Gorscy czy Gruzewscy szukały w tym herbarzu potrzebnych sobie danych – zob. potwierdzenie szlachectwa Gorskich (h. Nałęcz) z 1786 r. i wypisy z herbarza K. Niesieckiego dotyczące rodu Gruzewskich (h. Lubicz), Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Dział Rękopisów, sygn. 12177/III, k. 6, 9–10; zob. I.M. Dacka, *op. cit.*, s. 215.

oraz ortografia języka polskiego świadczą o tym, że zostały one dosłownie wzięte z trzeciego tomu herbarza K. Niesieckiego, wydanego w 1740 r.²⁰ Opierając się na tych szczegółach oraz charakterze pisma, można wnioskować, że wspomniane teksty najprawdopodobniej zaczerpnięto z herbarza w II połowie XVIII w. i być może dokonała tego ta sama osoba. Osoba, która wykonała odpisy (być może sam inicjator poszukiwań?), teksty owe zbadała bardziej szczegółowo. Na jednej z dwóch karteczek przy opisie dwóch rodzin Nagórskich dla jasności wyrysowała używane przez te rodziny herby²¹. Drugą karteczkę – jak wspomniano wyżej, z identycznym tekstem – opatrzone dopiskiem informującym o tym, że opis herbu Leszczyc, którym posługiwała się jedna z rodzin Nagórskich, można znaleźć w dziele B. Paprockiego²². Osoba, która przepisała teksty, musiała zapoznać się z tym wydanym w 1584 r. herbarzem²³, zapewne poszukując tam materiału dotyczącego Nagórskich. A zatem ten, kto przeglądał herbarz K. Niesieckiego, nie tylko zainteresował się znajdującą się tam informacją, ale też starał się ją uściślić, prowadząc dalsze poszukiwania materiału dotyczącego rodziny Nagórskich. Chcąc w pełni zrozumieć, jakie wiadomości trafiły w pole widzenia Nagórskich, warto zwrócić uwagę na to, co znaleźli oni w herbarzu Niesieckiego.

Najpierw na wspomnianych kartkach, wzorując się na K. Niesieckim, spisano dane dotyczące rodziny Nagórskich używającej herbu Leszczyc: „Nagorski herbu Leszczyc, w sieradzkim wojewodztwie, widziałem iednego z nich nadgrobek z tym herbem”. Na początek, warto doprecyzować, że w herbarzu K. Niesieckiego mamy opisy dwóch rodzin Nagórskich, dotychczas dla polskich badaczy mylące. Rodzina opisana jako używająca herbu Leszczyc w rzeczywistości pieczętowała się herbem Ostoja, i odwrotnie. Na krótki opis rodziny w herbarzu silnie oddziałała jej niedawna historia. Jedną gałąź rodziny²⁴, pieczętującą się herbem Ostoja, „pojawiła się” dopiero w końcu XVI w. – 15 kwietnia 1590 r. na sejmie warszawskim mieszczanin sandomierski Stanisław Nagórski, zwany „szlachetką”, został nobilitowany (otrzymał więc dopiero wtedy szlachectwo). Archidiakon Zawichostu i kanonik krakowski Marcin Suskowski aktem adopcji przyjął go do herbu swojej rodziny Ostoja²⁵.

²⁰ Por. pierwsze i drugie wydanie herbarza: K. Niesiecki, *Korona polska...*, t. 3 (1740), s. 332; *idem*, *Herbarz polski*, t. 6, Lipsk 1841, s. 510. O różnicach ortograficznych wspomina I.M. Dacka, *op. cit.*, s. 192.

²¹ B. Wróblewskich, RS, F 37–7418, k. 13.

²² ŚAM, rkps 87351, k. 2.

²³ B. Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego*, wyd. K.J. Turowski, Kraków 1858, s. 285.

²⁴ Osiadła w ziemi sandomierskiej rodzina Nagórskich (h. Ostoja) jest znana od XIV w., zob. M. Derwich, *Klasztor Św. Krzyża na Łysej Górze a rycerstwo sandomierskie*, w: *Genealogia. Studia nad wspólnotami krewniczymi i terytorialnymi w Polsce średniowiecznej na tle porównawczym. (Materiały sympozjum odbytego w dniach 21–23 IX 1983 r. w Golubiu-Dobrzyniu)*, red. J. Hertel, J. Wroniszewski, Toruń 1987, s. 161.

²⁵ *Album armorum nobilium Regni Poloniae XV–XVIII saec. Herby nobilitacji i indigenatów XV–XVIII w.*, wstęp, oprac. i wyd. B. Trelińska, Lublin 2001, s. 226, nr 513; J. Szymański, *Herbarz*

Nazwisko nobilitowanego wzięło się od miejscowości Nagorzice (obecnie Nagorzycze, powiat ostrowiecki), którą – jak się zdaje – poprzednik wspomnianego Stanisława władał w 1508 r.²⁶ Później informacja o używającej tego herbu rodzinie została zamieszczona w herbarzu Szymona Okolskiego²⁷, jednak Niesiecki jej nie uwzględnił. W swoim herbarzu przekazał natomiast własną wiedzę o tej rodzinie, pisząc w pierwszej osobie, że widział nagrobek z herbem przedstawiciela tej rodziny. Właśnie to słowo „widziałem” mogło się stać dla żmudzkiej rodziny Nagórskich bodźcem do dalszych poszukiwań w Polsce.

Następnie K. Niesiecki opisał rodzinę Nagórskich herbu Ostoja (powinno być herbu Leszczyc). „Nagorski herbu Ostoia, w sendomirskim wojewodztwie. Lukasz z Parzniczowa Nagorski, marszałek dworu Anny, infantki y królowy Polskiej, starosta garwoliński, wojski łęczycki, któremu zmarłemu 1571 nadgrobek wystawiła Barbara Mniszkowna z Wielkich Konczyc, podkomorzanka koronna, pozostała małżonka w Warszawie u s(więtego) Jana. Starowol. in Monum. Do tegoż herbu należą Nahorscy: x. Jędrzey Nagorski w zakonie naszym, umarł w Krakowie u s(więtego) Piotra powietrzem 1713²⁸. N. była za Piotrem Mietelskim koło roku 1530”. W tym przypadku Niesiecki spisał najwybitniejszych przedstawicieli rodziny, wskazując również główne źródło informacji – wydane w 1655 r. przez Szymona Starowolskiego dzieło *Monumenta Sarmatorum*, w którym znajdował się epigrafię Łukasza Nagórskiego²⁹. Na końcu tekstu Niesiecki dodał informacje z XVIII w., które udało mu się o tej rodzinie samemu zebrać.

W herbarzu K. Niesieckiego zostały zatem opisane dwie rodziny o tym samym nazwisku, używające odmiennych herbów, a zamieszkałe w Koronie Polskiej, brak natomiast nawet wzmianki o osiadłej na Żmudzi rodzinie Nagórskich herbu Pobóg.

rycerstwa polskiego z XVI wieku, Warszawa 2011, s. 206; *Materiały genealogiczne, nobilitacje, indygenaty w zbiorach Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie* [katalog], oprac. A. Wajs, Warszawa 2001, s. 87.

²⁶ *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, t. 3–4: *Małopolska*, oprac. A. Pawiński, Warszawa 1886 (*Źródła dziejowe*, t. 14–15), s. 195, 461.

²⁷ S. Okolski, *Orbis Polonus, Splendoribus cæli: Triumphis mundi: Pulchritudine animantium: Decore aquatiliū: Naturæ excellentia reptiliū, condecoratus. In quo antiqua Sarmatarum gentilitia, per vetustæ nobilitatis Polonæ insignia, vetera & nova indigenatus meritorum præmia & arma specificantur & relucet. Nun primum, ut latinitati consecratus, ita claritate & veritate perspicuus*, Cracoviæ [1643], t. 2, s. 374.

²⁸ Co prawda, obecnie można uściślić oraz uzupełnić przedstawione przez K. Niesieckiego dane dotyczące jezuity Andrzeja Nagórskiego h. Ostoja (XI 1643, Ruś Czerwona – 31 VII 1710, Kraków), który wówczas był czynny m.in. w Kaliszu, Krakowie, Lublinie i Brześciu Litewskim, zob. *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*, oprac. L. Grzebień SJ, Kraków 1996, s. 449.

²⁹ S. Starowolski, *Monumenta Sarmatarum, viam universæ carnis ingressorum*, Cracoviæ 1655, s. 249–250.

Kronika rodzinna Nagórskich (h. Leszczyc) z powiatu łęczyckiego

Dalsze poszukiwania zapewne koncentrowały się na wyszukaniu rodzin noszących to samo nazwisko na terytorium Korony Polskiej. O takich poszukiwaniach świadczy zachowany wśród dokumentów genealogicznych rodziny Nagórskich plik zszytych razem pięciu kartek, na których opisano historię rodziny Nagórskich h. Leszczyc zamieszkałej w Polsce, w powiecie łęczyckim.

Najbardziej intrygująca jest oczywiście kwestia, w jaki sposób podkomorzy żmudzki zetknął się z tą polską rodziną. Początkiem mogła być zawarta w herbarzu K. Niesieckiego informacja o pochowanym razem z synem w kolegiacie (późniejszej bazylice archikatedralnej) św. Jana w Warszawie Łukaszu Nagórskim (†1571), marszałku dworu królowej Anny Jagiellonki, na miejscu pochówku którego znajdowała się tablica nagrobna z inskrypcją. Znajdowała się ona w miejscu eksponowanym, jak podaje kronika Nagórskich: „przed samymi gankami królewskimi, na boku ostatniego ołtarza”. Informacja ta, nieznaną polskim historykom sztuki, uściśla miejsce lokalizacji owej tablicy, która – aż do zniszczenia w 1944 r. podczas powstania warszawskiego – znajdowała się w głębi kościoła, po prawej stronie, przy Kaplicy Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny (zw. Literacką)³⁰. W tymże kościele, obok zamku królewskiego, w 1764 r. odbyła się koronacja Stanisława Augusta Poniatowskiego, w której niewątpliwie uczestniczył także Jakub Ignacy Nagórski (podpisał się pod elekcją króla)³¹. Okazji takich mogło być więcej, gdyż do kolegiaty w różnych okolicznościach licznie uczęszczali urzędnicy Rzeczypospolitej Obojga Narodów, a więc i Jakub, który powinien zatem wiedzieć o owej tablicy. Jej umieszczenie w widocznym dla wszystkich i znaczącym miejscu samo w sobie musiałyby wzbudzić w podkomorzym żmudzkim pewne aspiracje skłaniające do poszukiwania swych korzeni w polskiej rodzinie Nagórskich. W tym przypadku zadziałała, żeby użyć terminu dziewiętnastowiecznego niemieckiego badacza sztuki Aby'ego Warburga, „magia Antajosa”³² – zawartość utajonych treści pamięci podkomorzego żmudzkiego zaktywizowała się³³ po bezpośrednim zetknięciu z tablicą upamiętniającą Łukasza Nagórskiego, od czego najprawdopodobniej rozpoczęły się poszukiwania rodowodu. Widocznie następnie inicjator przez zatrudnione osoby prowadził poszukiwania w powiecie łęczyckim. Wreszcie udało mu się zdobyć i przywieźć na Żmudź wspomnianą polską kronikę.

³⁰ *Katalog zabytków sztuki w Polsce. Seria Nowa*, t. 11: *Miasto Warszawa*, cz. 1: *Stare miasto*, red. J.Z. Łoziński, A. Rottermund, Warszawa 1993, s. 190–191, 209.

³¹ *Volumina legum*, t. 7, Petersburg 1860, s. 103.

³² W mitologii greckiej Herakles, walcząc z Antajosem i nie mogąc go zwyciężyć, zrozumiał, że dotknięcie ziemi przywraca Antajosowi siły, gdyż to ona jest ich źródłem. Dlatego też Herakles trzymał Antojosa nad ziemią, dopóki ten nie umarł, *Mitologia. Mity i legendy świata*, Warszawa 2009, s. 128–129.

³³ A. Assmann, *Między historią a pamięcią. Antologia*, Warszawa 2013, s. 173.

Krótko o samej kronice³⁴. Na jej początku i końcu zawarta jest informacja o jej twórcy: „Tę analogią wypisanam od Macieia Nagorskiego [...]. Te które tu są specyfikowane imiona wypisał Maciej Nagorski”. Na końcu podano czas spisania kroniki: „dla potomniew w domu pamiętki przepisałem w roku Panskim 1653”. Wydawałoby się zatem, że rękopis został spisany w XVII w. przez Macieja Nagórskiego. Jednakże w tekście spotykane są również późniejsze daty, np. rok 1690, podobnie i inne szczegóły przy konkretnych osobach świadczą o wykorzystaniu danych z II połowy XVII w.³⁵ W utworze można wyróżnić dwa wątki. Pierwszy – większa część tekstu, był pisany w połowie XVII w. przez Macieja Nagórskiego. Drugi uzupełniany był od połowy XVII w., zapewne przez jednego z synów owego Macieja. Przypuszczenie to wzmacnia zapisana przez Macieja na końcu kroniki myśl dotycząca ciągłości takiego dzieła: „Teras synowie moi Samuel, Iarosz, Kazimierz, Iedrzy nowąm dzieatek swoich niech wypisuią linią, aby u kazdego w domu ta analogią beła”³⁶. Spisywanie utworu było więc procesem ciągłym i być może istniało nawet kilka wersji. Sądząc z ortografii języka polskiego oraz ze znaków wodnych³⁷ (co potwierdza autentyczność), ta wersja, która trafiła na Żmudź, została spisana w I ćwierci XVIII w.

Na początku został opisany herb rodziny oraz wskazano miejsce jej pochodzenia. Następnie przedstawiono znane spisującemu początki rodziny, które sięgały I połowy XVI w.: „Prapradziadowie bracia rodzeni Nagorscy cztery: Iakub, Marcin, Mikołaj, Ian”. Utwór zamyka wymienienie członków rodziny z końca XVII w. Ogółem w kronice przytoczono około 100 członków rodziny Nagórskich h. Leszczyc.

Co do stylu kroniki – nie jest to suche wymienienie czy spis członków rodziny. Jest to raczej utwór żywy, pulsujący emocjami piszącego. Najprawdopodobniej Maciej Nagórski z czułością opisywał tych członków rodziny, którzy nie doczekawszy się potomstwa, zmarli, uznając to za oznakę niełaski Bożej. I odwrotnie – cieszył się z pomnożenia się członków rodziny Nagórskich, nie czując się na siłach, by omówić ich wszystkich, tak wielu ich było...³⁸ Warto zaznaczyć, że w kronice dosyć konsekwentnie opisano kobiety i ich zamążpójścia, a tym z nich, które poślubiły mężczyzn ze sławnych rodów, poświęcono znacznie więcej uwagi. Pisząc kronikę, Maciej Nagórski czerpał przede wszystkim z własnej pamięci, a gdy nie

³⁴ Autor zamierza opublikować ją osobno.

³⁵ „[...] ten dom Wezykow trzwał in magnis honoribus asz ad annum 1690”, B. Wróblewskich, RS, F 37-7418, k. 1, 5.

³⁶ *Ibidem*, k. 5.

³⁷ Szerzej zob. J. Drungilas, *Pamirštos kilmės labirintuose...*, s. 230 (przyp. 34, 35).

³⁸ „[...] zadnego syna niezostało; [...] ten bez potomstwa s szedł, niezostawiwszy syna zadnego; [...] dom bez synow y wszystkie dobra poszły w domy Węzykow y Obidowskich [...]; Uwasz kozdy co za nieszczesliwosc y co za niebłogosławienstwo Boskie, kiedy ci wszyscy przodkowie bes succesorow pochodzili; [...] do tych się tu pokolenia nie kładzie, bo by tego bez miary beło; iusz sie potomstwa niekładzie od nich iak się obrocili [...]; iusz się tu nieuspomina, bo ich iusz wiele [...]”, B. Wróblewskich, RS, F 37-7418, k. 1-5.

zdołał sobie czegoś przypomnieć – zaznaczał: „Dawniejszych przodków, których tu nie pamiętam, patrzyc w księgach łączyckich [...]”³⁹. Z tekstu wynika, że opierał się na *kronikach* – dziełach Jana Długosza i Bartosza Paprockiego. Oznacza to, że szykując się do sporządzenia kroniki rodzinnej, M. Nagórski przepatrzył różne źródła oraz zgromadził niemało materiału składającego się na genealogię rodziny.

Kronika rodzinna Nagórskich z powiatu łączyckiego jest unikalnym i znaczącym źródłem do swego czasu. Dane z niej czerpane pozwalają skorygować stwierdzenia badaczy polskich, którzy opracowali spisy urzędników Rzeczypospolitej Obojga Narodów (Chełmna, Czernihowa, Kijowa), a przy przedstawicielach rodziny Nagórskich zapisali, że używali oni herbu Ostoja⁴⁰. Tymczasem z bezpośrednich powiązań genealogicznych, które można ustalić na podstawie informacji zawartych w kronice, wynika, że osoby te należały do zamieszkałej w powiecie łączyckim rodziny Nagórskich h. Leszczyc. I takich przykładów jest więcej, oto zapisano: „Ian, Macieia rodzony brat młodszy, wyniosł się na Rus, tam się ożenił, był kapitanem ku granicom Moskiewskim, tam się rozrodził. Pytac się o Nagorskich na Rusi”⁴¹.

Należy zaznaczyć, że na końcu rękopisu znajduje się schemat genealogiczny w kształcie koła, bardzo podobny do zamieszczonego w dziele Józefa Aleksandra Jabłonowskiego *Heraldica*, które wydano w 1742 r.⁴² Wychodząc z centrum, gdzie wpisano protoplastę, w kierunku obwodu, według stopnia pokrewieństwa ukazano pokolenia rodziny. Dokładniejsze przyjrzenie się pozwala dopatrzeć się nieznacznie wtłoczonej formy kwiatu o czterech płatkach, która miała przekazać genealogię osoby w sposób podobny do kompozycji herbu złożonego⁴³. Można sądzić, że ów schemat genealogiczny powstał po wydaniu dzieła J.A. Jabłonowskiego, czyli po 1742 r., i że wykonał go członek rodziny Nagórskich zamieszkałej w Polsce. Dla rodziny żmudzkiej, która zdobyła ten rękopis, rysunek mógł stanowić interesujący przykład przedstawienia genealogii.

³⁹ *Ibidem*, k. 1.

⁴⁰ Mylnie wskazuje się, że należeli do rodziny używającej herbu Ostoja: podstoli buski Adam Andrzej (1696–1706) oraz Stanisław – stolnik nowogródzko-siewierski (1697–1698) i bełski (1698–†1706). Można się domyślać, że tytułujący się w I połowie XVII w. miecznikiem sanockim Nagórski pochodził z rodziny, która używała herbu Leszczyc (*Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku*, t. 3, z. 2: *Urzędnicy województwa bełskiego i ziemi chełmskiej XIV–XVIII wieku*. Spisy, oprac. H. Gmiterek, R. Szczygieł, Kórnik 1992, s. 67, 91, nr 346, 556; *Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku*, t. 3, z. 4: *Urzędnicy województw kijowskiego i czernihowskiego XV–XVIII wieku*. Spisy, oprac. E. Janas, W. Klaczewski, Kórnik 2002, s. 231, 241, nr 1878, 1989; *Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku*, t. 3, z. 1: *Urzędnicy województwa ruskiego XIV–XVIII wieku (ziemie haliska, lwowska, przemyska, sanocka)*. Spisy, oprac. K. Przyboś, Wrocław *et al.* 1987, s. 269, nr 2312).

⁴¹ B. Wróblewskich, RS, F 37–7418, k. 1v.

⁴² J.A. Jabłonowski, *Heraldica, to iest osada kleynotow rycerskich, wiadomość znakow herbowych, dotąd w Polsce nieobiasniona*, Lwów 1742, s. 105, Schemat drzewa genealogicznego nr 11.

⁴³ B. Wróblewskich, RS, F 37–7418, k. 5.

Podkomorzy żmudzki, który nabył i zbadał polską kronikę, najwidoczniej zamówił jej kopię⁴⁴, która musiała zostać sporządzona w II połowie XVIII w.⁴⁵ J.I. Nagórski otrzymał zatem polską kronikę nie wcześniej niż w okresie zleonych przez siebie poszukiwań.

Materiał żmudzki

Omówiona polska kronika odegrała rolę istotnego bodźca dla osiadłej na Żmudzi rodziny Nagórskich h. Pobóg do zbadania historii rodziny. Na początku przejrano archiwum rodzinne Nagórskich, wybiórczo spisano dokumenty, które miały prezentować historię rodziny od 1594 r. W ten sposób powstały rejestry dokumentów dotyczących ziem i dworów nabytych przez członków rodziny, uzyskanych przez nich urzędów i ciwuństw, co później, w końcu XVIII w., przydało się Nagórskim do udowodnienia szlachectwa⁴⁶. Widocznie dokonała tego osoba, która posiadała doświadczenie w pracach dokumentacyjnych, być może miejscowy archiwariusz rodziny Nagórskich.

Później te prace przygotowawcze umożliwiły stworzenie kroniki żmudzkiej rodziny Nagórskich⁴⁷. Kilka szczegółów wskazuje na to, że kronika żmudzka naśladowała kronikę polską. Po pierwsze, rozpoczynała się od tego samego słowa – *Analogia*. Po drugie, w kronice żmudzkiej podjęto próbę ukazania genealogii w taki sposób, jak w polskiej. Jednakże, sporządzona na Żmudzi kronika, w porównaniu z kroniką polską, jest bardziej „sucha” w wyrazie, przeważają w niej mężczyźni, a imiona dziewcząt, które nie wyszły za mąż, wspomniano jedynie gdzieniegdzie. W owej kronice genealogia Nagórskich kończy się wraz z III ćwiercią XVIII w. Ponadto, sądząc ze znajdujących się na papierze znaków wodnych oraz zapisanej jednej jedynej daty rocznej – 1751, można przyjąć, że utwór spisano w II połowie XVIII w. Z drugiej strony, wpisanie wspomnianej daty przy osobie Franciszka Władysława nie tylko wskazuje na jego znaczenie dla rodziny, ale sygnalizuje również zainteresowanie się nim ze strony Jakuba Ignacego Nagórskiego. „Zestawienie” członków rodziny zachowało się nawet w dwóch wersjach, które zapewne zostały sporządzone w tym samym czasie, gdyż niezbyt się od siebie różnią. Nieco inaczej rozmieszczono w nich różne linie pokoleń rodziny, a w drugiej wersji, która jest dłuższa, w opisie członków rodziny posłużono się większą liczbą latynizmów. Możliwe, że wersje te spisane zostały przez różne osoby.

⁴⁴ *Ibidem*, k. 6–9v.

⁴⁵ Znak wodny na papierze (k. 9), na którym przepisano kronikę (zob. E. Laucevičius, *Popierius Lietuvoje XV–XVIII a. Atlasas*, Vilnius 1967, s. 45, nr 255), pozwala ją datować na lata 60. lub 70. XVIII w. (zob. *ibidem*, s. 178).

⁴⁶ B. Mażwida, F 92–3921, k. 1–8; *ibidem*, F 92–1702.

⁴⁷ Zob. J. Drungilas, *Pamirštos kilmės labirintuose...*, aneks 1, s. 240–242.

Warto zaznaczyć, że poza kroniką zachował się jeszcze jeden niezwykley dokument – schemat genealogiczny Eleonory Ważyńskiej (córci Maryjanny Nagórskiej [6.8] i Marcina Ważyńskiego), gdzie wywiedziono genealogię obojga rodziców, która obejmuje cztery pokolenia. Można sądzić, że ów schemat miał większe znaczenie, nie był jedynie zwykłym graficznym przedstawieniem więzi rodzinnych. Po pierwsze, zwracają uwagę używane terminy określające stopień pokrewieństwa: *babka*, *pradziad* i in. Nie było to przypadkowe, gdyż więzi pokrewieństwa można było przekazać za pomocą zwykłych linii. Po drugie, przy osobach, przy których zapisano owe terminy, wskazano zajmowane przez nich urzędy. Osoba, którą interesowała genealogia Eleonory Ważyńskiej, miała konkretny cel. W schemacie nie zaznaczono związku małżeńskiego Eleonory z podkomorzym połockim Antonim Zenowiczem oraz nie wymieniono ich dzieci⁴⁸. Sygnalizuje to, że schemat mógł zostać sporządzony jeszcze przed tym ślubem. Dla twórcy schematu najwidoczniej ważniejsze było prześledzenie związków pokrewieństwa między Nagórskimi i Ważyńskimi. Należy jeszcze dodać, że wspomiana Eleonora była siostrzenicą Jakuba Ignacego Nagórskiego (zob. tablicę genealogiczną). Jest prawdopodobne, że właśnie dla podkomorzego żmudzkiego było ważne, by przedstawić w postaci schematu związki pokrewieństwa z przedstawicielami rodziny Ważyńskich, którzy awansowali w owym czasie do elity władzy na Żmudzi: Feliks został obożnym żmudzkiem (1764–1766), a także podstarostą telszewskim (1764–1774), a Onufry Jan – szambelanem królewskim oraz sędzią ziemskim repartycji telszewskiej (1792–1794)⁴⁹.

Schemat genealogiczny Eleonory Ważyńskiej nie był zapewne jedynym, podobnych mogło być więcej. Spisana kronika rodziny, a także różne schematy pozwoliły stworzyć konsekwentny obraz genealogii rodu. Z początku sporządzono brudnopisowe wersje – schematy, wykresy, dopiero później, zapewne w IX dekadzie XVIII w., wykonano oprawione artystycznie drzewo rodzinne, które kończyło się na piątym pokoleniu – generacji Jakuba Ignacego Nagórskiego⁵⁰. Później drzewo to stało się znakomitym źródłem dla sporządzonego w I połowie XIX w. drzewa rodzinnego, które było potrzebne do udowodnienia szlachectwa i gdzie zestawiono przedstawicieli następujących pokoleń⁵¹.

Podsumowując dane na temat okresu, w jakim powstały omówione wyżej dokumenty, można stwierdzić, że poszukiwania prowadzono w VII–IX dekadzie XVIII w., oraz zaproponować wstępny scenariusz poszukiwań zleconych przez Jakuba Ignacego Nagórskiego: herbarz K. Niesieckiego → polska

⁴⁸ T. Żychliński, *Złota księga szlachty polskiej*, rocz. 18, Poznań 1896, s. 209.

⁴⁹ UrzWKsL, t. 3, s. 199, 228, 313; nr 865, 1044, 1524.

⁵⁰ Jeden ze schematów żmudzkiej rodziny Nagórskich (B. Wróblewskich, RS, F 37–7418, k. 15) mógł zostać sporządzony w latach 60. XVIII w., a drzewo genealogiczne (*ibidem*, F 37–11214a) – w latach 80. lub 90. (por. E. Laucevičius, *op. cit.*, s. 158, 273, nr 950, 2122 [?]; *ibidem*, s. 187, 204).

⁵¹ AHP, F 1135, op. 6, rkps. 218, k. 76.

kronika rodzinna Nagórskich (h. Leszczyc) → rewidowanie archiwum żmudzkiej rodziny Nagórskich → opis rodziny Nagórskich (h. Pobóg) → schematy, drzewa genealogiczne rodziny.

Epilog: kolebka rodziny oraz „znalezienie” protoplasty

Należy sądzić, że u końca prowadzonych poszukiwań ich zleceniodawcę w ślepy zaułek zaprowadziły trzy czynniki: miejsce pochodzenia rodziny, protoplasta oraz identyczny herb. Uważne przejrzenie zgromadzonego materiału nie pozwala odnaleźć żadnych szczegółów świadczących o konkretnym miejscu pochodzenia. Nawet w retrospekcji przesłedzenie tropów i dotarcie do „gniazda” rodziny przybyłej na Żmudź sprawia nie lada trudności.

Po pierwsze, zamieszanie przy identyfikacji rodzin wprowadzają przyczynki ze strony heraldyków i genealogów, czego ilustracją jest przypadek Petroneli Nagórskiej (*~1720–†1790), która poślubiła Wilhelma Jana Platera. Teodor Żychliński, który w końcu XIX w. pisał o rodzinie Platerów, podał, że rodzina owej Nagórskiej używała herbu Ostoja⁵², a Szymon Konarki przypisał jej herb Leszczyc⁵³. Tymczasem na zachowanym portrecie Petroneli z Nagórskich Platerowej, namalowanym w połowie XVIII w., jest wyraźnie widoczny herb Pobóg⁵⁴. Podobne zamieszanie zawdzięczamy i wcześniejszym herbarzom (np. K. Niesieckiego)⁵⁵.

Po drugie, poszukiwania utrudnia częste występowanie nazwiska Nagórskich oraz mnogość rodzin, które używały odmiennych herbów. W XIV–XVI w. rodziny o takim nazwisku zamieszkiwały w różnych regionach Polski oraz posługiwały się odmiennymi herbami: na Mazowszu, w powiatach raciańskim i zambrowskim, znajdujemy nawet kilka rodzin Nagórskich⁵⁶, które używały herbów Bolesta⁵⁷ i Trzaska⁵⁸, również na Kujawach – z herbem Pomian⁵⁹, w Wielkopolsce

⁵² T. Żychliński, *op. cit.*, rocz. 3, Poznań 1891, s. 203.

⁵³ S. Konarski, *Materiały do biografii, genealogii i heraldyki polskiej*, t. 4, Buenos Aires–Paryż 1967, s. 152.

⁵⁴ *Žemaitijos dvarų meno kolekcija „Alkos” muziejuje. Katalogas*, red. Z. Dargaitė, Vilnius 2010, s. 32.

⁵⁵ M. Wolski, *Małopolska rodzina szlachecka XIV–XVI wieku. Trzeciocy herbu Strzemie*, Kraków 2005, s. 357.

⁵⁶ *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, t. 5: *Mazowsze*, oprac. A. Pawiński, Warszawa 1895 (*Źródła dziejowe*, t. 16), s. 87, 377.

⁵⁷ „Sandek, Cristinum, Albertum, Joannem, Matthiam de Nagorki” (1408 r., Płock), *Herbarz Ignacego Kapicy Milewskiego*, Kraków 1870, s. 15; *Szlachta wylegitymowana w Królestwie Polskim w latach 1836–1861*, oprac. E. Sęczys, wyd. S. Górczyński, Warszawa 2007, s. 468; *Słownik historyczno-geograficzny województwa płockiego w średniowieczu*, oprac. A. Borkiewicz-Celińska, z. 2, Wrocław 1981, s. 207–208.

⁵⁸ „Johannis de Nagorky de armis Trzasky” (1499 r., Kolno), A. Wolff, *Mazowieckie zapiski herbowe z XV i XVI wieku*, Kraków 1937, s. 172, nr 790.

⁵⁹ Wiadomo, że już w XIV w. wieś Nagórki należała do przedstawicieli rodziny używającej herbu Pomian, zob. J. Karczevska, *Ród Pomianów na Kujawach w średniowieczu*, Poznań–Wrocław

(w powiecie poznańskim⁶⁰) – z herbem Pilawa⁶¹, w Sandomierzu – z herbem Ostoja, w Łęczycy (możliwe, że później część tej rodziny przeniosła się do powiatu dobrzyńskiego) – z herbem Leszczyc⁶², oraz na Podlasiu, w powiecie bielskim, gdzie znajdowała się wieś Nagorki/Nagorky, zamieszkała przez rodzinę Nagorków⁶³.

Po trzecie, w sytuacji braku innych danych trudno jest, opierając się jedynie na imieniu i patronimiku, ustalić pochodzenie Marcina, pierwszej osoby faktycznie przybyłej w końcu XVI w. na Żmudź, tzn. odnaleźć jego ojca, Jakuba. Wspomniana polska kronika Nagórskich wymienia żyjącego w I połowie XVI w. Jakuba, jednak nie miał on syna o imieniu Marcin, co wyraźnie potwierdza fragment tego utworu: „Jakub, prapradziad pierszy, miał dwóch synow: Woyciecha y Stanisława”⁶⁴. Podobnie w 1580 r. w powiecie drohiczyńskim został wymieniony Jakub Nagórka, jednak z powodu odmienności nazwiska (tej formy we wspomnianym regionie używano do połowy XVIII w.) oraz niewiedzy co do używanego herbu, wątpliwe, aby można było tę osobę utożsamiać z ojcem pierwszej osiadłej na Żmudzi osoby. I na koniec, w wypisach Włodzimierza Dworzaczka z ksiąg sądów ziemskich i grodzkich Wielkopolski spotykamy Marcina Nagórskiego, jednak utożsamiać go z osobą przybyłą na Żmudź również nie możemy, gdyż doczekawszy się trzech synów (Jana, Stanisława oraz również Marcina, którzy zamieszkiwali w powiecie poznańskim), zmarł on ok. 1587 r.⁶⁵ Widać więc, jak trudno odnaleźć „gniazdo” rodziny przybyłej na Żmudź oraz jej protoplastę.

Wreszcie, podnosząc kwestię znalezienia identycznego herbu Nagórskich w Polsce, należy raczej zakładać zmianę herbu przez samych Nagórskich. Tym bardziej, że – jak pokazują doświadczenia historiografii – obok dobrze znanego zjawiska adopcji⁶⁶ takie przypadki zdarzały się już w XIII w.⁶⁷ Przypuszczenie to wzmacniają

2003, s. 141; A. Szymczakowa, *Nobiles Siradienses. Rody Porajów, Pomianów, Gryfów, Kopaczów i Pobogów*, Warszawa 2011, s. 181.

⁶⁰ *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, t. 1: *Wielkopolska*, oprac. A. Pawiński, Warszawa 1883 (*Źródła dziejowe*, t. 12), s. 7, 327.

⁶¹ *Szlachta wylegitymowana w Królestwie Polskim...*, s. 468; *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, oprac. S. Uruski, t. 12, Warszawa 1913, s. 11.

⁶² *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, t. 2: *Wielkopolska*, oprac. A. Pawiński, Warszawa 1883 (*Źródła dziejowe*, t. 13), s. 49, 59, 61, 73, 74, 132.

⁶³ *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, t. 6: *Podlasie*, cz. 1, oprac. A. Jabłonowski, Warszawa 1908 (*Źródła dziejowe*, t. 17, cz. 1), s. 21, 91–92.

⁶⁴ B. Wróblewskich, RS, F 37–7418, k. 1.

⁶⁵ Zob. http://teki.bkpan.poznan.pl/index_monografie.html [data dostępu: 10.10.2016].

⁶⁶ O adopcji herbowej zob.: E. Rimša, *Heraldika. Iš praeities į dabartį*, Vilnius 2004, s. 124–125; W. Semkowicz, *Encyklopedia nauk pomocniczych historii*, Kraków 2011, s. 180–184.

⁶⁷ Osiała w XIII w. na Śląsku rodzina Wierzbnych zazwyczaj używała herbu Lis, acz jeden z jej członków, Jan, podczas pobytu w Paryżu widział herb Kapetyngów i w swoim herbie umieścił trzy lilie. Później inni przedstawiciele tej gałęzi w swym herbach używali już sześciu lilii. W ten sposób przedstawiciele różnych gałęzi jednej rodziny używali odmiennych herbów, zob. szerzej T. Jurek, *Panowie z Wierzbnej. Studium genealogiczne*, Kraków 2006, s. 93–99.

przykłady przytoczone przez polskiego badacza Mariana Wolskiego. Ustalił on, że drobna szlachta polska po wyemigrowaniu na Wołyń i Podole zmieniała swe herby na bardziej charakterystyczne dla danego regionu lub noszone przez bardziej znanych zamieszkałych tam imienników⁶⁸. Istnieje możliwość, że osiadła na Żmudzi rodzina Nagórskich z takich czy innych przyczyn również mogła zmienić używany przez siebie herb.

Wracając do tematu prowadzonych przez Jakuba Ignacego Nagórskiego poszukiwań rodowodu, można powiedzieć, że zagadnienia protoplasty oraz kolebki rodu (o herbie rodzinnym nie ma żadnej wzmianki) podkomorzy żmudzki „rozstrzygnął” w sposób interesujący, tworząc swoisty kasus. Najbardziej wyczerpująco początki rodziny przedstawiono w kronice żmudzkiej: „Jakub Nagorski przyszedłszy z Korony Polskiej, z ziemi łęczyckiej, z Nagorek, osiadł w Xięstwie Zmud[zki]m, w powiecie telszewskim, w maiętności Dziuginianach, który miał syna iednego Marcina”⁶⁹. Warto zwrócić uwagę na kilka szczegółów przytoczonego fragmentu. Po pierwsze, wskazano w nim dokładne miejsce pochodzenia Nagórskich – ziemia łęczycka, miejscowość Nagórki. Dane te niewątpliwie „przywłaszczono” z omówionej polskiej kroniki. Po drugie, protoplastą rodziny uczyniono Jakuba, który jakoby pierwszy przybył na Żmudź. W tym przypadku wykorzystano patronimik Marcina – pierwszego na Żmudzi; danych o przybyciu jego ojca Jakuba nie znaleziono. Jak już powiedziano, w polskiej kronice Nagórskich, z których to miała wywodzić się żmudzka rodzina, wymieniony w XVI w. Jakub nie miał wcale syna Marcina. Wszystko to oznacza, że początki zamieszkałej na Żmudzi rodziny Nagórskich sztucznie „przystosowano” do danych znajdujących się w polskiej kronice. A Jakub Ignacy Nagórski stał się inicjatorem powstania nowej wersji opowieści o pochodzeniu rodziny oraz o jej kolebce w powiecie łęczyckim.

Taka wersja była szczególnie dogodna dla J.I. Nagórskiego. Przede wszystkim, jak już wspomniano, zamieszkała w Polsce rodzina Nagórskich (h. Leszycy) cieszyła się pewną sławą i w XVI w. należała do elity władzy w Łęczycy: Wojciech został skarbnikiem (1518–1524), Walenty – podczaszym (1522–1552), Stanisław – wojskim (1563–1568), a inny członek rodziny – Łukasz, na początku został wojskim (1547–1561), później – podkomorzym (1564–1571), a ostatecznie otrzymał urząd marszałka dworu siostry Zygmunta Augusta, Anny Jagiellonki⁷⁰. Dla podkomorzego żmudzkiego rodzina ta prezentowała się atrakcyjnie i tym samym „podnosiła” prestiż rodziny żmudzkiej, wywodzącej w efekcie swe początki od tych samych przodków.

⁶⁸ M. Wolski, *Zmiany heraldyczne u szlachty polskiej w kontekście jej migracji na Podole*, w: *Kamieniec Podolski. Studia z dziejów miasta i regionu*, red. F. Kiryk, t. 1, Kraków 2000, s. 271–277.

⁶⁹ B. Wróblewskich, RS, F 37–7418, k. 16.

⁷⁰ *Urządnicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku*, t. 2, z. 2: *Urządnicy województw łęczyckiego i sieradzkiego XVI–XVIII wieku*. Spisy, oprac. E. Opaliński, H. Żerek-Kleszcz, Kórnik 1993, s. 76, 80, 89, 101, nr 445, 474, 544, 651, 652.

Po drugie, obranie przez podkomorzego żmudzkiego protoplastą Jakuba nie było decyzją przypadkową. Jego imię, noszone przecież także przez inicjatora poszukiwań rodowodu, miało nadać sens temu imieniu w świadomości rodziny, co jest widoczne i w innych działaniach podkomorzego. Rozszerzając swój potencjał ekonomiczny, 8 czerwca 1776 r. założył nazwane od swego imienia miasteczko Jakubowo⁷¹, podobnie z jego inicjatywy zostało zmienione wezwanie kościoła w Kurtowianach – został on kościołem pw. św. Jakuba Apostoła⁷². Wreszcie, każdego 25 lipca w Kurtowianach uroczystie obchodzono dzień patrona J.I. Nagórskiego – tegoż św. Jakuba. W ten sposób imię Jakub w II połowie XVIII w. stało się wyraźnym elementem budującym tożsamość rodziny Nagórskich.

Podkomorzy żmudzki nie zapominał o należywym uwiecznieniu rzekomego protoplasty rodziny, o czym świadczy drzewo genealogiczne Nagórskich z końca XVIII w. Jakuba, jako szlachcica ubranego po sarmacku, w kontusz i żupan, opasanego pasem kontuszowym, z używaną w XVIII w. czapką typu kozackiego na głowie⁷³, ukazano na wysepce, obejmującego wyrosłe drzewo rodziny. W pobliżu umieszczono łódkę, która miała symbolizować podróż oraz przybycie protoplasty na Żmudź, myśl tę uzupełniał znajdujący się obok łódki napis: „Jm panow Nagórskich Analogia od przyscia na Zmudz z Korony Polskie”⁷⁴.

Omówione pole poszukiwań prowadzonych przez J.I. Nagórskiego świadczy o tym, że prawdopodobnie należący przez dłuższy czas do drobnej szlachty Nagórscy rzeczywiście nie znali prawdziwych swych początków. W odróżnieniu od niektórych rodzin współtworzących warstwy rządzące na Żmudzi⁷⁵, stronili oni od opowieści o legendarnym pochodzeniu, początki swe wiążąc z zamieszkałą w Polsce rodziną o tym samym nazwisku, która w XVI w. w powiecie łęczyckim zajmowała ważne miejsce. Obranie za praprzodka Jakuba, po części w zgodzie z zebranymi danymi, od części wbrew nim, było znakomitą pretekstem do ukazania poprzez tego „protoplastę” znaczenia ówczesnego podkomorzego żmudzkiego dla całej rodziny Nagórskich.

⁷¹ B. Mażwida, F 92–2678, k. 1–4 (odpis z 1806 r.); E. Meilus, *Lietuvos miestų ir miestelių steigimo ir turgų bei prekymečių privilegijos (XVII a. antroji pusė – XVIII a.)*, w: *Lietuvos miestų istorijos šaltiniai*, red. Z. Kiaupa, E. Rimša, Vilnius 1988, s. 94.

⁷² Obszerna informacja dotycząca budowy kościoła w Kurtowianach została podana przez R. Ragauskienė, jednak pozostaje niejasne, kiedy konkretnie kościołowi nadano wezwanie św. Jakuba Apostoła. Jest prawdopodobne, że nowe wezwanie zostało nadane w 1783 r., gdy Jakub Ignacy Nagórski sfinansował budowę nowego kościoła murowanego, zob. *eadem*, *Kurtuvėnų bažnyčios raida: nuo pirmosios XV a. iki Šv. apaštalo Jokūbo bažnyčios*, „Menotyra” 2006, t. 44, nr 3, s. 12–21.

⁷³ M. Matušakaitė, *Apranga XVI–XVIII a. Lietuvoje*, Vilnius 2003, s. 257.

⁷⁴ B. Wróblewskich, RS, F 37–11214a.

⁷⁵ J. Drungilas, *Lenkų giminių, įsikūrusių Žemaitijoje, genealoginės savimonės atspindžiai antroponimijoje: kilmės motyvas (XVI a. antroje pusėje – XVIII a.)*, „Lietuvos istorijos metraštis” 2014 [2015], nr 2, s. 61–89.

Wnioski

1. Status podkomorzego żmudzkiego Jakuba Ignacego Nagórskiego (†1799): wielka własność ziemska, wysokie stanowiska, tytuł hrabiowski oraz bliskie stosunki z władcą, Stanisławem Augustem Poniatowskim, oraz rodziną Czartoryskich, zachęciły go w II połowie XVIII w. do poszukiwania rodowodu swej osiadłej w końcu XVI w. na Żmudzi rodziny.

2. Na pierwszym etapie przeanalizowano wydany wówczas herbarz Kaspra Niesieckiego (1740 r.), w którym znajdowały się informacje dotyczące dwóch rodzin Nagórskich zamieszkałych w Polsce (używających herbów Ostoja i Leszczyc). Z tym materiałem jako punktem wyjścia, „poszukiwaczowi” udało się zdobyć kronikę rodziny Nagórskich (h. Leszczyc) zamieszkałej w Polsce, w powiecie łęczyckim, która to kronika została spisana w połowie XVII – na początku XVIII w.

3. Na drugim etapie poszukiwań zrewidowano i przebadano archiwum żmudzkiej rodziny Nagórskich. Następnie, idąc za przykładem polskiej kroniki, stworzono kronikę zamieszkałej na Żmudzi rodziny Nagórskich (h. Pobóg), którą to kronikę wykorzystano później przy sporządzaniu schematów i drzew genealogicznych.

4. W końcu poszukiwań powstał problem ustalenia miejsca pochodzenia rodziny oraz jej protoplasty. Jednakże, nie prowadząc dalszych badań, inicjator poszukiwań zatrzymał się na zebranych danych dotyczących swej rodziny (wiedziano, że pierwszą osobą, która przybyła na Żmudź, był Marcin, syn Jakuba) i kronice rodzinnej imienników z Polski (wspomniano w niej zamieszkałego w XVI w. w powiecie łęczyckim Jakuba, nie miał on jednak syna Marcina). Nie zważając na wyraźne rozbieżności, z tych danych podkomorzy żmudzki skonstruował wersję rodowodu swej rodziny, na podstawie której protoplastą został Jakub, który miał przybyć na Żmudź z Polski, z powiatu łęczyckiego. W ten sposób pochodzenie zamieszkałej na Żmudzi rodziny sztucznie „przystosowano” do danych znajdujących się w polskiej kronice. A taka wersja rodowodu była dogodna dla inicjatora poszukiwań – Jakuba Ignacego Nagórskiego. Z jednej strony, zamieszkała w Polsce rodzina o tym samym nazwisku, herbu Leszczyc, która w XVI w. należała do elity władzy w Łęczycy (jeden z jej członków został nawet marszałkiem dworu Anny Jagiellonki), prezentowała się atrakcyjnie i podnosiła prestiż rodziny żmudzkiej, która wywodziła w konsekwencji swój rodowód od tych samych przodków. Z drugiej strony, obrawszy protoplastą rodziny Jakuba, podkomorzy żmudzki – korzystając ze swoich wpływów oraz statusu – na różne sposoby (poprzez założenie miasteczka Jakubów, nadanie kościołowi w Kurtowianach wezwania św. Jakuba Apostoła, uroczyste obchody 25 lipca imienin – dnia Jakuba) w świadomości genealogicznej rodziny uwiecznił nie tylko „protoplastę” o tym samym imieniu, ale również samego siebie.

5. Przedstawiony przypadek ukazuje, jak w II połowie XVIII w. członkowie rodziny Nagórskich, najprawdopodobniej z powodu dystansu czasowego nie

pamiętający korzeni osiadłej jeszcze w końcu XVI w. na Żmudzi rodziny, a strońiący od rozpowszechnionych w owym czasie opowieści o legendarnym pochodzeniu, zabrali się do wyjaśniania swego prawdziwego rodowodu.

Streszczenie

W artykule poddano analizie poszukiwania rodowodu osiadłej w końcu XVI w. na Żmudzi rodziny, które w II połowie XVIII w. prowadził Jakub Ignacy Nagórski. Na pierwszym etapie poszukiwań przeanalizowano herbarz Kaspera Niesieckiego, który ukazał się w 1740 r. Później udało się otrzymać spisana w połowie XVII – na początku XVIII w. kronikę rodzinną Nagórskich (h. Leszczyc) zamieszkałych w Polsce, w powiecie łęczyckim. Na drugim etapie poszukiwań przejrano i przebadano archiwum żmudzkiej rodziny Nagórskich. Idąc za przykładem kroniki polskiej, spisano kronikę rodzinną zamieszkałych na Żmudzi Nagórskich (h. Pobóg), którą wykorzystano później przy sporządzaniu schematów i drzew genealogicznych. Wreszcie inicjator poszukiwań ograniczył się do zebranych danych dotyczących swej żmudzkiej rodziny oraz kroniki rodzinnej imienników z Polski. Nie zważając na wyraźne rozbieżności genealogiczne, z tych dwóch różnych źródeł podkomorzy żmudzki skonstruował wersję rodowodu swej rodziny, z której wynikało, że protoplasta rodu Jakub przybył na Żmudź z powiatu łęczyckiego. Taka wersja rodowodu była dogodna dla inicjatora tych poszukiwań – Jakuba Ignacego Nagórskiego. Zamieszkała w Polsce rodzina Nagórskich (h. Leszczyc) w XVI w. należała do elity władzy w Łęczycy, więc przedstawiała się atrakcyjnie i tym samym podnosiła prestiż rodziny żmudzkiej. Z drugiej strony, obrawszy protoplastą Jakuba, podkomorzy żmudzki – korzystając ze swoich wpływów oraz statusu – na różne sposoby uwiecznił w świadomości genealogicznej rodziny nie tylko „protoplastę” o tym samym imieniu, ale również samego siebie.

Searching for ancestors: The search for the genesis of his family by the chamberlain of Samogitia Jakub Ignacy Nagórski in the second half of the eighteenth century Summary

The article gives an analysis of the search for the genesis of a family settled at the end of the sixteenth century in Samogitia, undertaken in the second half of the eighteenth century by Jakub Ignacy Nagórski. First, the armorial by Kasper Niesiecki, edited 1740, has been examined. Later, a chronicle, written down between the mid-seventeenth and the early eighteenth century, of a family of the same name has been found, a family bearing the coat of arms Leszczyc, based in Poland, in the Łęczycza district. The second stage was finding and examining the archive of the Samogitian family Nagórski. Taking the Polish chronicle as an example, a chronicle for the Nagórski family from Samogitia, bearing the Pobóg coat of arms, has been written down and later served as basis for diagrams and family trees. Finally, the initiator of the search limited himself to the collected data about his Samogitian family and the chronicle of the family of the same name. Disregarding obvious genealogical discrepancies, the chamberlain (*podkomorzy*) of Samogitia basing on these two diverse sources constructed a version of his family's lineage presenting as his ancestor Jakub, believed to have come to Samogitia from the Łęczycza district. This version was convenient for the initiator of the search – Jakub Ignacy Nagórski. The Nagórski family from Poland, bearing the Leszczyc coat of arms, belonged in the sixteenth century to the elites of the Łęczycza district, and so seemed attractive and could raise the prestige of the Samogitian counterpart. On the other hand, having chosen Jakub for his ancestor, the chamberlain of Samogitia – taking advantage of his influence and status – made many efforts to immortalise in the family's genealogical consciousness not only the ancestor bearing his name, but also himself.

Bibliografia

Źródła drukowane

- Herbarz Ignacego Kapicy Milewskiego*, Kraków 1870.
- Jabłonowski A.J., *Heraldica, to iest osada kleynotow rycerskich, wiadomość znakow herbowych, dotąd w Polsce nieobiasniona*, Lwów 1742.
- Metryka Litewska. Rejestry podymnego Wielkiego Księstwa Litewskiego: Księstwo Żmudzkie 1690 r.*, oprac. G. Błaszczyk, Warszawa 2009.
- Niesiecki K., *Herbarz polski*, t. 6, Lipsk 1841.
- Niesiecki K., *Korona polska przy złotey wolności starożytnemi rycerstwa polskiego y Wielkiego Xięstwa Litewskiego kleynotami, naywyższemi honorami, heroicznym męstwem, y odwagą, wytworną nauką, a naypierwey cnotą, pobożnością y świętobliwością ozdobiona. Potomnym zaś wiekom na zaszczyt y nieśmiertelną sławę pamiętnych w tey oyczyźnie synów, podana*, t. 3, Lwów 1740.
- Okolski S., *Orbis Polonus, Splendoribus caeli: Thriumphis mundi: Pulchritudine animantium: Decore aquatiliū: Naturae excellentia reptiliū, condecoratus. In quo antiqua Sarmatarum gentilitia, per vetustae nobilitatis Polonae insignia, vetera & nova indigenatus meritorum praemia & arma specificantur & relucent. Nun primum, ut latinitati consecratus, ita claritate & veritate perspicuus*, t. 2, Cracoviae 1643.
- Paprocki B., *Herby rycerstwa polskiego*, wyd. K.J. Turowski, Kraków 1858.
- Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, t. 1–2: *Wielkopolska*, oprac. A. Pawiński, Warszawa 1883 (*Źródła dziejowe*, t. 12–13).
- Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, t. 3–4: *Małopolska*, oprac. A. Pawiński, Warszawa 1886 (*Źródła dziejowe*, t. 14–15).
- Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, t. 5: *Mazowsze*, oprac. A. Pawiński, Warszawa 1895 (*Źródła dziejowe*, t. 16).
- Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, t. 6: *Podlasie*, cz. 1, oprac. A. Jabłonowski, Warszawa 1908 (*Źródła dziejowe*, t. 17, cz. 1).
- Starowolski S., *Monumenta Sarmatarum, viam universae carnis ingressorum*, Cracoviae 1655.
- Volumina legum*, t. 7, Petersburg 1860.
- Wolff A., *Mazowieckie zapiski herbowe z XV i XVI wieku*, Kraków 1937.

Opracowania

- Album armorum nobilium Regni Poloniae XV–XVIII saec. Herby nobilitacji i indigenatów XV–XVIII w.*, wstęp, oprac. i wyd. B. Trelińska, Lublin 2001.
- Antoniewicz M., *Protoplaści książąt Radziwiłłów. Dzieje mitu i meandry historiografii*, Warszawa 2011.
- Assmann A., *Między historią a pamięcią. Antologia*, Warszawa 2013.
- Błaszczyk G., *Herbarz szlachty żmudzkiej*, t. 4, Warszawa 2015.
- Dacka I.M., „Korona polska” Kaspára Niesieckiego. Pomnik staropolskiego piśmiennictwa heraldycznego, Warszawa 2004.
- Derwich M., *Klasztor Św. Krzyża na Łysej Górze a rycerstwo sandomierskie*, w: *Genealogia: studia nad wspólnotami krewniczymi i terytorialnymi w Polsce średniowiecznej na tle porównawczym. (Materiały sympozjum odbytego w dniach 21–23 IX 1983 r. w Golubiu-Dobrzyniu)*, red. J. Hertel, J. Wroniszewski, Toruń 1987, s. 149–171.
- Drungilas J., *Jokūbo Ignoto Nagurskio gyvenimo ir veiklos bruožai*, „Lietuvos dailės muziejaus metraštis” 2005 [2007], t. 10, nr 2, s. 143–151.

- Drungilas J., *Lenkų giminių, įsikūrusių Žemaitijoje, genealoginės savimonės atspindžiai antroponimijoje: kilmės motyvas (XVI a. antroje pusėje – XVIII a.)*, „Lietuvos istorijos metraštis“ 2014 [2015], nr 2, s. 61–89.
- Drungilas J., *Pamirštos kilmės labirintuose: Nagurskių giminės atvejis XVIII a. antroje pusėje, w: XVIII amžiaus studijos*, t. 2, red. R. Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius 2015, s. 221–248.
- Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*, oprac. L. Grzebień SJ, Kraków 1996.
- Gudas E., *Šv. Stanislovo ordinas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje: kavalieriai ir jų dokumentai, w: Praemiando incitat. Šventojo Stanislovo ordinas: skirta 250-osioms Šventojo Stanislovo ordino įsteigimo metinėms (1765–2015): tarptautinės parodos katalogas 2016 m. vasario 15 – gegužės 8 d.*, red. V. Dolinskas, E. Gudas, G. Skujutė, Vilnius 2016, s. 123–159.
- Jurek T., *Panowie z Wierzbnej. Studium genealogiczne*, Kraków 2006.
- Karczewska J., *Ród Pomianów na Kujawach w średniowieczu*, Poznań–Wrocław 2003.
- Katalog zabytków sztuki w Polsce. Seria Nowa*, t. 11: *Miasto Warszawa*, cz. 1: *Stare miasto*, red. J.Z. Łoziński, A. Rottermund, Warszawa 1993.
- Konarski S., *Materiały do biografii, genealogii i heraldyki polskiej*, t. 4, Buenos Aires–Paryż 1967.
- Kuras K., *Współpracownicy i klienci Augusta A. Czartoryskiego w czasach saskich*, Kraków 2010.
- Laucevičius E., *Popierius Lietuvoje XV–XVIII a.*, Vilnius 1967.
- Laucevičius E., *Popierius Lietuvoje XV–XVIII a. Atlasas*, Vilnius 1967.
- Łoza S., *Kawalerowie Orderu Świętego Stanisława 1765–1813*, Warszawa 1925.
- Materiały genealogiczne, nobilitacje, indygenaty w zbiorach Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie* [katalog], oprac. A. Wajs, Warszawa 2001.
- Matuškaitė M., *Apranga XVI–XVIII a. Lietuvoje*, Vilnius 2003.
- Meilus E., *Lietuvos miestų ir miestelių steigimo ir turgų bei prekymečių privilegijos (XVII a. antroji pusė – XVIII a.)*, w: *Lietuvos miestų istorijos šaltiniai*, red. Z. Kiaupa, E. Rimša, Vilnius 1988, s. 60–80.
- Mitologia. Mity i legendy świata*, Warszawa 2009.
- Petrauskas R., *Atrandant protėvius: genealoginio mąstymo prielaidos ir užuomazgos Lietuvoje XIV–XVI a. viduryje*, w: *Ministri historiae. Pagalbiniai istorijos mokslai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės tyrimuose. Mokslinių straipsnių rinkinys, skirtas dr. Edmundo Antano Rimšos 65-mečio sukakčiai*, red. Z. Kiaupa, J. Sarcevičienė, Vilnius 2013, s. 45–65.
- Ragauskienė R., *Kurtuvėnų bažnyčios raida: nuo pirmosios XV a. iki Šv. apaštalo Jokūbo bažnyčios*, „Menotyra“ 2006, t. 44, nr 3, s. 12–21.
- Railaitė-Bardė A., *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kilmingųjų genealoginė savimonė ir jos atspindžiai heraldikoje XVI–XVIII a.*, [dysert. dokt.], Vilnius 2013.
- Rimša E., *Heraldika. Iš praeities į dabartį*, Vilnius 2004.
- Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, oprac. S. Uruski, t. 12, Warszawa 1913.
- Semkowicz W., *Encyklopedia nauk pomocniczych historii*, Kraków 2011.
- Słownik historyczno-geograficzny województwa płockiego w średniowieczu*, oprac. A. Borkiewicz-Celińska, z. 2, Wrocław 1981.
- Szlachta wylegitymowana w Królestwie Polskim w latach 1836–1861*, oprac. E. Sęczysz, wyd. S. Górzyński, Warszawa 2007.
- Szymański J., *Herbarz rycerstwa polskiego z XVI wieku*, Warszawa 2011.
- Szymczakowa A., *Nobiles Siradienses. Rody Porajów, Pomianów, Gryfów, Kopaczów i Pobogów*, Warszawa 2011.
- Trimonienė R.R., *Nagurskių giminės istorija*, „Kurtuva: Kurtuvėnų regioninio parko metraštis“ 2002–2005 [2006], nr 8: *Nagurskiai. Garsios bajorų giminės istorija ir palikimas*, s. 6–12.
- Truska L., *XVIII a. pabaigos Lietuvos bajorija (skaičius ir sudėtis)*, „Lietuvos istorijos metraštis“ 1992 [1994], s. 13–30.

- Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku*, t. 2, z. 2: *Urzędnicy województw łęczyckiego i sieradzkiego XVI–XVIII wieku*. Spisy, oprac. E. Opaliński, H. Żerek-Kleszcz, Kórnik 1993.
- Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku*, t. 3, z. 1: *Urzędnicy województwa ruskiego XIV–XVIII wieku (ziemie halicka, lwowska, przemyska, sanocka)*. Spisy, oprac. K. Przyboś, Wrocław et al. 1987.
- Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku*, t. 3, z. 2: *Urzędnicy województwa bełskiego i ziemi chełmskiej XIV–XVIII wieku*. Spisy, oprac. H. Gmiterek, R. Szczygieł, Kórnik 1992.
- Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku*, t. 3, z. 4: *Urzędnicy województw kijowskiego i czernihowskiego XV–XVIII wieku*. Spisy, oprac. E. Janas, W. Kłaczewski, Kórnik 2002.
- Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego*. Spisy, t. 3: *Księstwo Żmudzkie XIV–XVIII wiek*, red. A. Rachuba, Warszawa 2015.
- Wolski M., *Małopolska rodzina szlachecka XIV–XVI wieku. Trzeciscy herbu Strzegię*, Kraków 2005.
- Wolski M., *Zmiany heraldyczne u szlachty polskiej w kontekście jej migracji na Podole*, w: *Kamieniec Podolski. Studia z dziejów miasta i regionu*, red. F. Kiryk, t. 1, Kraków 2000, s. 271–277.
- Žemaitijos dvarų meno kolekcija „Alkos” muziejuje*. Katalogas, red. Z. Dargaitė, Vilnius 2010.
- Żychliński T., *Złota księga szlachty polskiej*, rocz. 3, 18, Poznań 1896.
- Мацук А., *Барацьба магнацкіх групавак у ВКЛ (1717–1763 гг.)*, Мінск 2010.

Jonas Drungilas – mgr, archeograf w Instytucie Historii Litwy, w Zakładzie Archeografii. Zainteresowania naukowe koncentrują się na historii etnicznej i społecznej szlachty litewskiej w XVI–XVIII w. oraz na źródłach i historii miast prawa magdeburskiego w Wielkim Księstwie Litewskim. E-mail: jons.drungilas@gmail.com

